

Əyihyî in istiqamÿti: Açÿðáàéúàíúí âþâëÿò÷ëëë òàðëöëíëí, ìëëë àäÿò-ÿíÿíÿëÿðëíëí, âë ì âÿ ì ÿäÿíëëëÿòëíëí òÿáëëüë

№ 97 (2131) 29 avqust 2020-ci il

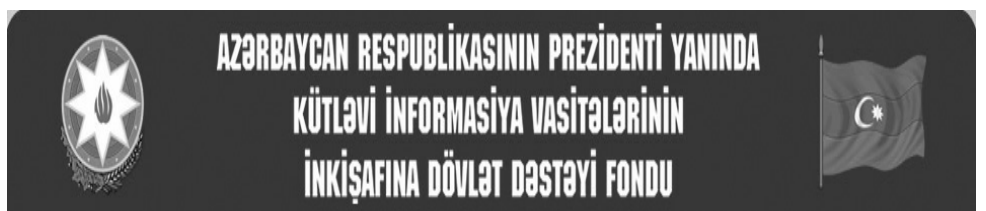
(əvvəli ötən saylarımızda)

Hürufilik təliminin əsas ideyaları Nəiminin fars dilində yazılmış 5 kitabında - "Cavidanname" ("Əbədiname"), "Məhəbbətnamə", "Növmnamə", "İsgəndərnəmə" və "Vəsiyyətnamə"də öz əksini tapır. "Hüru" ərəbcə "hər" sözünün cəmi olub "hərflər" anlamını verir. Hürufiliyə görə bütün dünya səsdən yaranmışdır. Səs də özünü hərflərlə təpirləyir. Bu da ancaq insan əqlinin və zəkasının məhsuludur. Kainatın yaranması hərflərlə bağlıdır. Hərflərin daxili rəmz və mənalərini öyrənmək ilahi aləmin sirlərini öyrənmək deməkdir. Quran 28, Nəiminin "Cavidanname"si isə 32 hərflə yazıl

rinde şair dini məzhəbini fəxrlə səciyələndirir. Nəsiminin dərin fəlsəfi düşüncəsinin məhsulu olan "Məndə sığar iki cahən, mən bu cahana sığmazam" rədifli məşhur şeiri bizə onun dini-fəlsəfi düşüncələrini, şəxsiyyət və mənsubiyyətini tam aydınlığı ilə əks etdirən mükəmməl avtoportretidir deməyə imkan verir:

Gerçi mühiti-əzəmə, adım adəmdir, Adəmə, Dar ilə künfəkan mənəm, mən bu məkəne sığmazam.

Nəsimiyə qədər anadilli ədəbiyyatımızın tanınmış nümayəndələri (İzzəddin Həsənoğlu, Qazi Bührənnəddin) az bir qismində fəlsəfi şeirlər yazmış olsalar da, onlar istər poetik keyfiyyət, istərsə də dil-üslub baxımından Nəsimi

АЧЫДААЭУАІ ДАЊІОАЭЕЭАНЎІЎІ ІДАЧЕААІОЕ ЕАІЎІАА
ЕОӨЕБАЕІОІДІАНЕЕА ААНЕӨБЕБДЕІЕІ ЕІЕӨАЎІА АРАЕБӨ
АБЊӨБЕЕ ОІІАОІОІ ІАЕЕЕБ ЕАДАЎІЎЕБ

Göründüyü kimi burada Nəsimi qədim Azərbaycan sözlərini müasir günümüzdə gətirib çıxarmaqla, onları arxaikləşməyə qoymamışdır. Qədim dilimizdən günümüzdə gələn yılan-ılan, yüz-üz, yıldırım-ıldırım, yürək-ürək və s. kimi sözlər anadilli klassik ədəbiyyatımızın inciləridir.

Şeirlərinin təməlini ilahi eşq təşkil edən dahi şair ana dilində ilk dəfə müstəzad, mürəbbə, tərəcibənd nümunələri yaratmış, rübai və tuyuqlarında sadə xalq danışığı dilindən istifadə etmişdir. Zəngin və orijinal dil imkanlarına malik olan Nəsimi canlı xalq danışığı dilindən bacarıqla istifadə etməklə yanaşı, klassik şeir dilində çox yayılmış bədii ifadələri də məhərrətlə işlətməmişdir:

əslərə qədər Orta, Yaxın və Uzaq Şərqi ölkələrində şəriyyət dili sayılan fars dilindən başqa, doğma Azərbaycan dilində də yaratmağın mümkünlüyünü cahana sübut etdi. Üç dildə - Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaradan şairin divanları bu gün dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edilib.

Müasir dövrdə klassik poeziyamızın bir çox tanınmış simaları sırasında şeir və qəzəlləri bədii dil və üslub baxımından rəvan olduğuna görə gənclər arasında daha çox oxunan və əzbərlənən şair məhz Nəsimidir.

Nəsimi qəzəlləri oynaq, axıcı və musiqilidir.

Bu da ondan irəli gəlir ki, şair onları müridləri üçün yazmış və onlar da

İ БЊÈ Ì È ÉÀÐÀÄŮŮÛÛÈŮŮŮ Í ÄÄ ЊÓÔÈ, ÛÖÐÓÔÈ, ÈÑÈÀ Ì È ÝÐÐÖØÈБÐ

mışdır. Ona görə də bu hərflər müqəddəs sayılır.

Nəsiminin ədəbi və bədii-fəlsəfi irsinə bənzərsiz fərdi sima verən hürufilik dünyagörüşüdür. Hürufilik təriqətinin gerçək xüsusiyyət və görüşləri İmadəddin Nəsiminin əsərlərində daha dolğun öz ifadəsini tapır. Bu işdə şairlik istedadı Nəsimiyə yardımçı olmaqla, hürufi fikirlərin daha geniş sürətdə yayılmasına səbəb olur. Lakin Nəsiminin təbliğ etdiyi hürufilik heç də Nəiminin yaratdığı təlimin eynilə təkrarı deyil.

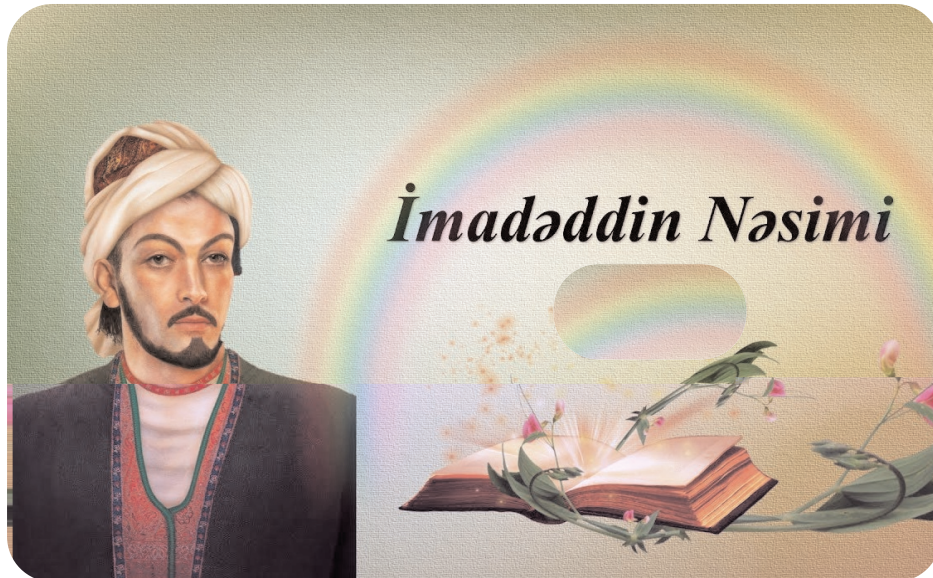
Bu dini-fəlsəfi cərəyanda "Cavidanname" "Quran"dan üstün tutulduğu halda, Nəsimi "Quran"ı "Cavidanname"dən daha yüksəkdə tutaraq qeyd edir:

Həq gördü və həq dedi Nəsimi, nə desin kim, Hər şerimi mən ayəti-Quranə yetirdim.

Şair rübailərində hürufilinin müddəaları, fəlsəfi görüşlərini, həyat və kainat haqqında düşüncələrini məntiqi dildə yığcam şəkildə ifadə etmişdir. Hərflər, say, səs və söz mistisizmindən bəhrələnməklə sufilik və şiəliyin sintezini yaradan şair şeirində Fəzlullahı kainatın yaradıcısı kimi deyil, onu sadəcə bu dünyada "yarın bədəli" (ilahi varlığın Yer üzündəki əvəzi) sayır. Həmin düşüncə isə öz əsasını "Quran"dan götürür.

Sonuncu səmavi kitab olan "Quran"da ilk insanın - Adəmin Allahın canişini olması ("Bəqərə" (inək) surəsi, 30-cu ayə) açıq ifadə edilmişdir. Hürufilərə görə, Fəzlullah həm də həzrəti Adəmin ruhunun daşıyıcısıdır. Nəsiminin əqidəsinə görə Allah-təala özünə oxşar xəlq etdiyi insanı yaradarkən onun camalını Quran ayələrinin hərfləri ilə bəzəmişdir.

"Seyid", "Haşimi", "Qüreyşi", "İbrahim" imzası altında yazdığı qəzəllər

nin fəlsəfi qəzəlləri səviyyəsinə çatmaq dərəcədə deyil. Bədii dildəki sadəlik, rəvanlıq, axıcılıq, aydınlıq, xalqlıq kimi prinsiplər Nəsimi lirikasını sələflərindən və xələflərindən fərqləndirən başlıca meyardır.

Aradan altı yüz əlli il zaman ötməsinə baxmayaraq, Nəsimi irsinin parlaq nümunələrindən olan, doğma ana dilində - Azərbaycan türkcəsində ilk dəfə yazılmış müstəzad, mürəbbə və tərəcibənd nümunələri, rübai, tuyuq və qəzəlləri anadilli poeziyamızın inkişafında, xüsusilə Azərbaycan türkcəsinin tarixi inkişafını öyrənmək baxımından müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Nəsiminin ən böyük xidmətlərindən biri Azərbaycan ədəbi dilini zənginləşdirməsi olub.

Onun ana dilində yazdığı əsərlər dilimizin saflığının qorunması baxımından azərbaycanşunaslığa Azərbaycan dilçiliyinin tarixini öyrənmək baxımından böyük töhfələr verib:

Yüzünü məndən nihan etmək dilərsən, etməgil, Gözlərim yaşın rəvan etmək dilərsən, etməgil!

Nigarım, dilbərim, yarım, ənisim, munisim, canım, Rəfiqim, həmdənim, ömrüm, rəvanım, dərdə dərmanım.

Qədim türk mənşəli sözlərin - sayru (xəstə), damu (cəhənnəm), tanıq (şahid), qaranıq (qaranlıq), ayıtmaq (dəmək) kimi çoxsaylı qədim ləksik vahidlərin Nəsimi yaradıcılığında yer alması şairin doğma dilimizin tarixinə, soykökünə bağlılığın bariz nümunəsidir.

İmadəddin Nəsiminin bütövlükdə türk dünyası ədəbiyyatına gətirdiyi daha bir yeniliyi də ərüz vəzninin bəhrələrinin Azərbaycan türkcəsinin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdıraraq formalaşdırması və daha da təkmilləşdirərək yüksək məqama çatdırmasıdır.

Nəsiminin "Söz" rədifli şeiri ana dilimizdə yazılmış söz haqqında ilk şeirdir:

Dinləgil bu sözü ki, cəndir söz, ali-yi-asiman məkandır söz. Şeş cahətdən müəzzəh anla və həq, Şeylə kim xalığı- cahandır söz... Aqılşən, sözünü müxtəsər et, ey Nəsimi, çü bikanərdir söz.

Dahi şair lətif və gözəl şeirləri Erkən intibah dövründən tutmuş Orta

bu qəzəlləri musiqi sədaları altında oxuyaraq rəqs etmişlər.

Hazırda bu zəngin irs Azərbaycan da və bir çox dünya ölkələrinin kitabxanalarında - Avstraliya Milli Kitabxanası, Britaniya Muzeyi Kitabxanası, Düşənbə Əlyazmalar Fondu, Tehran Əoöndü, Tehran nası,İsıtabal Topqapı Syaryia Muzey, xanalanda

edinənn(əs təsəllərivair ki, bu gün)TT*3219

lərisnə

Dahi Azərbaycan oğlunuin İDahisevgi - eam-

olunması özündən sonra gələn, yeni yetişməkdə olan gənc nəsillərin nəzərində dönməzlik rəmzinə çevrilmişdir.

Nəsiminin ölümündən qərinalər, əslər keçsə belə, Tanrı Yer üzünə bu dühada şəxsiyyət gətirməmişdir. Dünyaya ədəbiyyatına nəzər salsaq, görürük ki, Nəsimi kimi bir zəka sahibi nə özündən əvvəl, nə də özündən sonra dünyaya xəlq olunmayıb. 48 yaşında - ömrünün ən kamil yaş dövründə cahil və zalım kəslər tərəfindən edam olunan Nəsimi əgər yaşasaydı, görən, nə qədər əvəzolunmaz şedevr kəlmələr, sətirələr, misralar yaradacaqdı?!

"Nəsimi" filminə istinadən şairin öz sözləri ilə desək: - "Gedən cismimdir, ruhum sizinlədir!" Bəli, həqiqətən də onun sevgisi daima bizlərin qəlbində yaşayır və ruhu canımıza hopub. Məhz yaratdığı bu ədəbi irs Nəsimiyə ölməzlik, əbədiyaşarlıq gətirib.

BAKIR GÖYHAR

Akademiyasının mətbuat katibi

ƏDALƏT •

29 avqust 2020-ci il